

PRISTOPI K PREUČEVANJU IN REPREZENTACIJI KVALITET URBANIH PROSTOROV

Špela VEROVŠEK

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
spela.verovsek@fa.uni-lj.si

Matevž JUVANČIČ

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
matevz.juvancic@fa.uni-lj.si

Tadeja ZUPANČIČ

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
tadeja.zupancic@fa.uni-lj.si

IZVLEČEK

V prispevku je na pregleden način obravnavana tematika preučevanja prostorskih kvalitete v urbanih okoljih, kot vzvodov, ki pojasnjujejo prostorsko odzivnost. Problematika je del osrednjega raziskovalnega dela avtorjev in obravnava vrednotenje prostorskih lastnosti skozi poenoten okvir ključnih metrik, tako v smislu uporabnikovega kot oblikovno-strokovnega pogleda na urbani prostor. V tem prispevku orišemo tri obstoječe pristope h kategorizaciji prostorskih kvalitete, ki v ospredje postavljajo individualno izkušnjo uporabnika in jih nadalje povežemo z zgoščenim okvirom postavk, ki jih izpostavlja sodobna mednarodna praksa urbanega oblikovanja. V nadaljevanju izpostavimo nekatere temeljne načine miselne členitve in vizualne reprezentacije danih prostorskih kvalitete, kot so se jih pri svojem delu posluževali nekateri najbolj znani urbanisti preteklega stoletja. Zaključimo z razpravo o relevantnosti in uporabnosti metod, ki v svojem bistvu prostor členijo na kakovostne kategorije.

Ključne besede: urbani prostor, prostorske kvalitete, urbano oblikovanje, kategorizacija

APPROCCI ALLO STUDIO E ALLA RAPPRESENTAZIONE DELLE QUALITÀ DEGLI SPAZI URBANI

SINTESI

Il contributo tratta sistematicamente il tema dello studio delle qualità spaziali negli spazi urbani quali chiarificatori della responsabilità spaziale. La problematica fa parte del lavoro di ricerca principale degli autori e tratta la valutazione delle caratteristiche spaziali attraverso un quadro unificato di metriche cruciali, dal punto di vista che l'utente ha sullo spazio urbano, nonché dal punto di vista della forma e professionale. In questo contributo presentiamo tre approcci alla categorizzazione delle qualità spaziali, che pongono al centro l'esperienza individuale dell'utente, e li colleghiamo ad una cornice di voci esposte dalla moderna prassi internazionale di design urbano. Continuiamo con la presentazione di alcune modalità principali dell'articolazione mentale e della rappresentazione visuale delle qualità spaziali date, utilizzate nel lavoro di alcuni dei più famosi urbanisti del secolo passato. Concludiamo con il dibattito sulla rilevanza e l'utilizzabilità dei metodi, che essenzialmente articolano lo spazio in categorie di qualità.

Parole chiave: spazio urbano, qualità spaziali, disegno urbana, categorizzazione

UVOD

Urbani prostori so nosilci kvalitet. Že od nekdaj. In od nekdaj tudi teče razprava o tem, kaj prostorske kvalitete so, kako jih merimo in kako »predalčkamo« glede na vlogo, ki jo nosijo ali odziv, ki ga izzovejo. Opredeljene kvalitete v vsakem primeru predstavljajo okvir prostorske prosperitete, ki se napaja skozi ekonomsko vitalnost, človeški kapital in zadovoljstvo njihovih uporabnikov. Predstavljajo tudi okvir za vrednotenje prostorskih danosti, njihove grajene vrednosti in potenciala ter sredstvo prepoznavanja njihovih omejitev. Kot tak je urbani prostor predmet, ki zaznamuje široko raziskovalno polje in je stičišče številnih znanstveno-strokovnih disciplin. Seveda se vsaka z njim ukvarja na nekoliko drugačen način, ga opazuje z drugačnega gledišča in skozi drugačno raziskovalno prizmo. Obravnava in opredelitve prostora, ki so pomembne z arhitekturno-urbanističnega gledišča, se nanašajo tako na fizično-materialno kot družbeno-kulturno komponento in so lahko prilagojene večjim ali manjšim prostorskim razsežnostim. Na tem mestu bomo govorili predvsem o odprtih mestnih prostorih izkustvenega merila¹, ki po svoji naravi predstavljajo pletež vidnih, otipljivih elementov in njihovih posredno sledljivih pomenov (Tuan, 1975), in ki s svojo ne-izključevalno, javno naravo ustvarjajo podstavek družbeni interakciji (Gehl, 1987). Gre za vidik urbanega prostora, katerega del smo kot uporabniki, prebivalci, obiskovalci oziroma, ki predstavlja širšo platformo bivanja človeka. Razprava je še posebej relevantna z vidika mest v tistih regijah, ki spričo podnebnih razmer dovoljujejo in spodbujajo zadrževanje v odprtih prostorih oziroma z vidika mest z družbeno-kulturno tradicijo, ki to podpira. Mediteranska mesta so tu zagotovo prva med njimi.

Želja po preučevanju, oblikovanju in ustvarjanju prostorov z večjim pomenom za osebno doživljanje uporabnika je – kot odgovor na neosebni načrtovalski pristop – vse od 60. let preteklega stoletja krepila iskanje drugačnih načinov pri obravnavi mesta in njegovih delov (Larice in Macdonald, 2010). Vitalni koncept urbanega oblikovanja in njegovih kvalitet pa je postal ne le kompromis med estetiko, udobjem, uporabnostjo, ustreznim izpolnjevanjem uporabnikovih pričakovanj in omejitvami sonaravne/trajnostne note razvoja, pač pa tudi kompromis različnih disciplin, ki relevantnost kvalitet prostora vedno vsaj deloma presojujejo na temelju lastne optike preučevanja in razumevanja. Kot ugotavljajo Forsyth et al. (2010), je znanstveno-strokovna srenja na teh področjih do danes razvila bogat nabor vidikov, s katerimi pristopa k vrednotenju in interpretaciji urbane stvarnosti, bodisi na strnjen oziroma konceptni način, bodisi na način bližje izkustvu (Bosselman, 1998). Merila in kazalci za presojanje prostorskih prednosti in slabosti so zato osnovani tako na podlagi fizične, kulturno-družbene

ali zgolj percepcijske narave urbane stvarnosti. Pri tem predpostavljamo, da vsaj deloma vedno izhajajo oziroma se navezujejo na potrebe uporabnika v prostoru.

V pričujočem prispevku obravnavamo nekatere bistvene opredelitve prostorskih kvalitet, ki so pomembne z arhitekturno-urbanističnega gledišča. Članek na pregleden način opredeli premik k oblikovanju urbanih prostorov na način, ki v ospredje postavlja individualno izkušnjo uporabnika. Izdvojimo bistvene pristope k tovrstni obravnavi prostora in razložimo teoretske temelje za kategorizacijo prostorskih kvalitet, ki jih priznava sodobna urbanistična doktrina. V nadaljevanju prikažemo nekatere znane primere kategorizacij prostorskih kvalitet, ki slonijo na posameznih dimenzijah prostora in upoštevajo uporabnikove potrebe v prostoru. Kot korak bližje oprijemljivejšim prostorskim rešitvam, ki izhajajo iz uporabnikovih pričakovanj, oblikujemo lasten nabor kategorij, prilegajoč se srednje velikemu mestu sredozemskega značaja, in sicer v povezavi z nakazanim načinom za identificiranje in merjenje tega v prostoru.

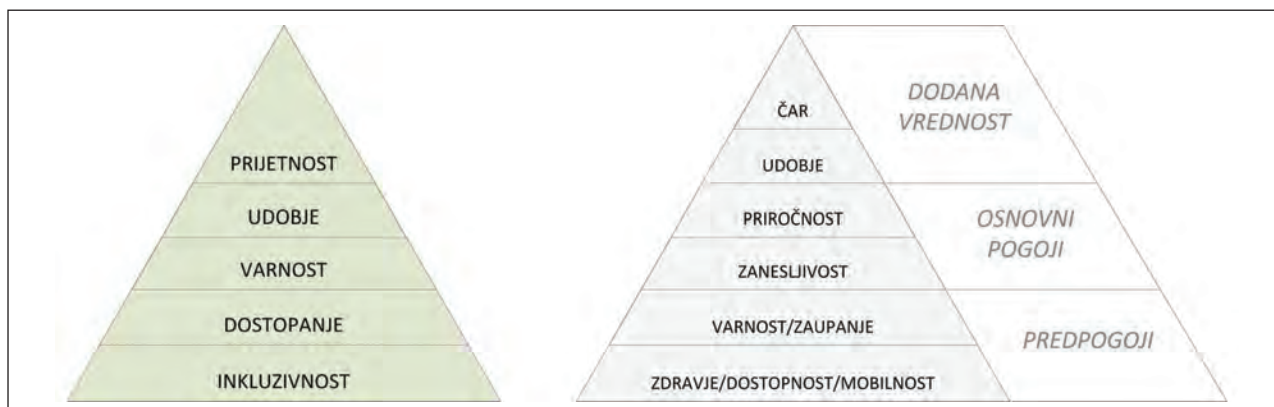
V zadnjem delu se dotaknemo še temeljnih načinov miselne oziroma vizualne reprezentacije danih prostorskih kvalitet, kot so se jih pri svojem delu posluževali nekateri najbolj znani urbanisti preteklega stoletja. Gre za nekatere poglavitne prijeme, ki členijo mestno stvarnost v umu dostopnejše oblike, in ki obenem omogočajo celostno obravnavo za namen urbanega oblikovanja.

URBANI PROSTOR SKOZI INDIVIDUALNO IZKUŠNJO IN PRIČAKOVANJA

Temelje pristopom, ki v ospredje postavljajo pomen osebnega doživljanja urbanih prostorov in njihovo odzivnost (Bentley et al., 1985) na uporabnikova pričakovanja in spremembe, so s svojim delom in iskanjem vzvodov smotrnega oblikovanja postavili danes dobro poznani avtorji, kot so na primer Lynch (1960), Jacobs (1961), Cullen (1961), Rapoport (1970), Whyte (1980) in mnogi drugi. Jane Jacobs v svojem delu *The Death and Life of Great American Cities* (1961) med prvimi izrecno podčrta in načrtno odpre diskusijo o pomenu socialnega aspekta urbanega oblikovanja, ki se more meriti z indikatorji kot so družbena vitalnost ulice/prostora, obljudenost in pestrost uporabnikovih dejavnosti, interakcija med njimi itd. Izhodiščna agenda se je razvila v bogato zalogo znanja, ki odgovarja na vprašanja o prostorskih kvalitetah, njihovih pomenih ter vzvodih njihovega doseganja, in ki nenazadnje stremi k pragmatični vrednosti za udeležanje odzivne in uporabniku prijazne strukture in oblike prostora.

Tak izbor zornega kota za interpretacijo prostorskih kvalitet sloni na temeljnih potrebah in pričakovanjih povprečnega uporabnika v prostoru (Ewing and Handy, 2009) ter hkrati odraža poudarek na najbolj splošnih in

1 Izkustveno merilo prostora je tisto, ki posamezniku še dovoljuje neposredno doživljanje oziroma je v njegovem neposrednem vizualno-čutnem doletu.

Slika 1: Primera hierarhičnega prikaza osnovnih potreb pešca v urbanem prostoru (Alfonzo, 2005; Van Hagen², 2006)
Figure 1: Hierarchy of basic pedestrian needs in urban space (Alfonzo, 2005; Van Hagen², 2006).

raziskovalno sledljivih vzorcih uporabnikovega vedenja – da v prostor lahko prihaja, se v njem poljubno in aktivno zadržuje, giba ter ga nenazadnje preči, če želi doseči sosednjega.

Premik k obravnavi urbanih prostorov na način, ki pozornost osredišča ob relacijah med urbano obliko in individualno izkušnjo uporabnika Larice in Macdonald (2010) označujeta tudi kot tistega, ki zariše ločnico med urbanim načrtovanjem (*urban planning*) in urbanim oblikovanjem (*urban design*). Globlje v razpravo o mejah prvega in drugega se na tem mestu ne bomo spuščali, je pa pomembno, da razumemo razliko, ki jo to prinaša za okvir predmeta preučevanja – prva k prostoru pristopa na bolj konceptni ravni, na manj detajlen in manj uporabniško zaznamovan način, medtem ko se druga na prostor obrača močnejše z vidika kvalitet, ki so pomembne za njegovega uporabnika in ki nenazadnje izvirajo iz uporabnikovega vrednotnega sistema (Gottdiener, 1994). Slednji v veliki meri odraža osnovne potrebe in pričakovanja uporabnikov/obiskovalcev prostora, s katerimi se ti na prostor obračajo. Vprašanje, ki se ob tem postavlja je, katera so tista pričakovanja in potrebe uporabnikov, ki jih lahko obravnavamo kot splošne oziroma normative oziroma take, ki morejo odražati relevantno za povprečnega uporabnika v njegovem izkustvenem odnosu do prostora. Izdvajanje teh se je že v preteklem raziskovanju izkazalo za izrazito težavno, saj multiplikacija subjektivnih prioritet, ki jih posamezniki v urbanem prostoru imajo, narekuje njihov lasten okvir vrednotenja prostora. Hkrati se potrebe uporabnikov raztezajo od tistih najbolj oprijemljivih in zavednih do bolj abstraktnih (iskanje socialnega stika, varnosti, občutka domačnosti, vedoželjnosti itd.), ki so lahko tudi popolnoma nezavedne (Methorst et al., 2010). Razumen metodološki korak pri delnem reševanju tega problema je zagotovo obravnavati uporabnikov po posameznih ciljnih skupinah (starostnih, aktivnostnih), vendar se tudi

tako ne moremo izogniti problemu posploševanja ali obratno – v primeru delitve na večje število skupin – ponovnemu množenju (multipliciranju) prioritet v prostoru. Preslikava posamičnih potreb (in posledično kvalitet) na raven kolektivnih oziroma iskanje skupnih imenovalcev se zato zdi neizogiben korak za nadaljnjo obravnavo. Tako je problem prostorskih kvalitet, ki zadovoljujejo univerzalna pričakovanja uporabnikov načenjalo že več avtorjev (npr. Falk et al. 2003; Methorst et al., 2010; Lapintie, 2008), domala vsi pa svoje hipoteze kujejo na temelju široko uveljavljenega Maslowega hierarhičnega modela (Maslow, 1943) in Bradshaw-jeve tipologije (Bradshaw, 1972) osnovnih človekovih potreb, ki jih nadalje preslikajo v kontekst urbanega prostora oziroma so modificirane do mere, da jih je moč prenesti na raven pešca ter povezati z materialnimi in nematerialnimi kvalitetami danega prostora. Van Hagenⁱⁱ (2006) in Alfonzo (2005) sta lestvico potreb oblikovala kot hierarhično opredeljene kategorije (*Slika 1*) – od najbolj osnovnih oziroma takih, ki predstavljajo predpogoj za ostale, do tistih bolj subtilnih in abstraktnih, ki se jih uporabnik prostora najpogosteje ne zaveda.

Gehl (1987) je sistem kategoriziranja kvalitet zastavil nekoliko drugače, čeravno tudi njegov sledi potrebam/zahtevam uporabnika v fizičnem urbanem prostoru. Razdeli jih v tri, sicer dokaj ohlapne in ne povsem konsistentne kategorije, ki vodijo uporabnika k obisku/prečanju prostora: 1) obvezne aktivnosti/prioritetne potrebe – oskrbovanje, služba, šolanje itd., ki se zgodijo ne glede na naklonjenosti fizičnega prostora, saj je uporabnikova potreba po njih prioriteta; 2) opsijske aktivnosti – močno odvisne od naklonjenosti kraja za njihovo udejanjanje (bolj gostoljuben in prijeten je prostor, večja je verjetnost za njihov razvoj); 3) družbene aktivnosti – močno odvisne od že oblikovane socialne »slike« prostora oziroma od ostalih uporabnikov, ki prostor sooblikujejo in mu dajejo s tem določen socialni privlak.

2 Van Hagen, 2006; navedeno v Methorst et al., 2010.

Gehlov pristop se res osredotoča predvsem na uporabnikove aktivnosti v prostoru, in je s tega vidika drugačen od pristopa prej omenjenih avtorjev, vendar pa med njimi zlahka potegnemo močne vzporednice. Človekove aktivnosti so namreč odsev in izraz človekovih potreb (Polič, 2007; Svetina 2014). Prioritetne potrebe tako rezultirajo v prioritetenih oziroma obveznih aktivnostih, ki se indicirajo tudi v urbanem prostoru, manj prioritete potrebe pa se v pripadajoče opcijske aktivnosti preslikajo le, če so za to dani dovolj dobri pogoji. Tretje Gehlove kategorije ne gre jemati samostojno, saj je v pogojni odvisnosti od razvoja prve in predvsem druge kategorije, naknadno pa ob njenem razvoju ta vzvratno vpliva na razvoj prvih dveh.

Jasno je, da noben od obstoječih modelov ne pojasnjuje vseh odzivov uporabnikov na prostor, poleg tega noben od njih ne predlaga do popolnosti konsistentnih ali ne-prekrivajočih se kategorij. Slednje je več kot razumljivo, saj človek isto potrebo lahko udejanja na različne načine in z različnimi aktivnostmi v prostoru. In obratno – ista aktivnost lahko združuje več uporabnikovih motivov hkrati.

Vendarle pa avtorji z danimi sklopi uspešno orišejo tiste ravnine človekovega dožemanja prostora in njegovih aktivnosti, iz katerih je mogoče izpeljati nabor nekaterih univerzalnih kvalitet urbanih prostorov.

URBANI PROSTOR KOT ZBIR DRUŽBENO-PROSTORSKIH KVALITET

Pristop, ki upošteva naklonjenost prostora uporabnikovim potrebam, kot že rečeno predstavlja smiselni temelj za izdvojitvev in kategoriziranje kvalitet *urbanega* v prostorih izkustvenega merila. Seveda pa je to zgolj okvir, znotraj katerega so številni avtorji oblikovali, interpretirali in »sortirali«³ kvalitete v razlikujoče se zbirke oziroma sisteme. Skupno vsem je, da služijo presojanju kakovostne ravni posameznih prostorov za različne namene, medtem ko so pristopi h kategorizacijam lahko zelo različni.

Za eno najstarejših in verjetno najbolj citiranih zasnov, ki tvori podlago tudi sodobnemu izpeljevanju prostorskih kvalitet, se imamo zahvaliti Vitruvijevim³ razmišljanjem o arhitekturni vrednosti. Prvi arhitekturni teoretik si jo zamisli kot skladnost in ravnotežje treh načel – *firmitas*, *utilitas*, *venustas* – torej zmes trdnosti, uporabnosti in lepote. Ta koncept je v svojem bistvu tako univerzalen, da se vedno znova pojavlja tudi pri interpretacijah urbanega prostora, kot skupka kvalitet, ki zaznamujejo specifičen pomen za družbo. Klub temu vsaj pri zadnjem od treh načel že v naslednjem koraku naletimo na težavo. Izmuzljivi šarm oziroma estetika prostora se ne meri v kvantih, težnje in reakcije uporabnika pa nikoli niso le zavestne, pač pa tudi skrite, težko opredeljive in podzavestne. Literatura s s podro-

čja urbane ali okoljske psihologije je pri pojasnjevanju in utemeljevanju tovrstnih človekovih preferenc v znatno pomoč (npr. Hooper, 1978; Rivlin, 1990; Frey, 1999; Polič, 2007), čeravno so v posameznih primerih določanja meril, po katerih se ravna in meri očarljivost prostora, mogoča precejšnja odstopanja, njihov prenos in argumentirana utemeljitev v konkretnem prostoru pa težavna.

Na podoben način kot arhitekturno stvarnost povzemajo omenjena načela, se velik del obstoječih kategorizacij prostorskih kvalitet nanaša na tri osnovne stebre razvoja, in sicer na pomen ekonomske vitalnosti posameznega zaključenega prostora (pomen dostopnosti storitev, ekonomska stabilnost dejavnosti, obstoj oskrbnih dejavnosti ...), na njegov socialno-kulturni pomen (družbena interakcija in razvoj) ter na pomen njegove fizične strukture in ureditve (odličnost urbanega oblikovanja in ureditev), ki omogoča lupino razvoja prvih dveh ob hkratnem momentu trajnostne agende pri rešitvah. Zgolj nekoliko bolj ciljno k problemu pristopi Stiles (Stiles, 2007), in sicer s t.i. funkcionalnim pristopom, ki kvalitete utemeljuje z vidika nabora funkcij, ki jih premišljeno oblikovani prostori zmorejo nuditi. Avtor oblikuje tri kategorije funkcij. Strukturne in simbolne funkcije se nanašajo na jasno delitev in povezovanje posameznih prostorov v povezano strukturo, na prostorsko dostopnost in orientacijo, pomen kulturne dediščine, itd. Družbene funkcije se nanašajo na prostočasni in rekreacijski pomen, pomen socialne interakcije, pomen komunikacije, pomen počitka in rekreacije, pomen za psihofizično zdravje itd. Okoljske in ekološke funkcije pa vključujejo mikro-klimatski, proti-hrupni, hidrološki, biološki vzdržnostni pomen. Precej temeljiteje, vendar na podoben način Carmona (2010) domet urbanega oblikovanja razsloji v osem dimenzij, na podlagi katerih je mogoče presojeti kakovostno raven posameznega prostora. Avtor kot ključne izdvoji: prostorsko dimenzijo (identiteta, samoniklost, celostnost), funkcijsko dimenzijo (gibanje, povezovanje, bivanje), socialno dimenzijo (družbeni pomen javnih prostorov, varnost, družbena dostopnost, družbena ekskluzivnost, pravičnost), morfološko dimenzijo (ulična mreža, morfološka struktura prostorov, morfološka transformacija), vizualno dimenzijo (vizualni elementi prostora, vizualne kvalitete, estetske preference itd.), percepcijsko dimenzijo (socialna konstrukcija prostora, prostorska diferenciacija, prostorska percepcija), kontekstualna dimenzija (prostorski in časovni kontekst) in trajnostno dimenzijo (ekonomska, družbeno-socialna in ekološka vzdržnost).

V zadnjih treh navedenih primerih je torej pomen tisti, ki določa kategorizacijo in domet *urbanega* in dalje služi za naslonjalo izbora bistvenih, zaznavnih, s prostorom povezanih kvalitet, ki zaznamujejo specifičen pomen za družbo oziroma posameznika, torej tistih, ki

3 Vitruvijev obširni traktat – nastal je v 1. stol. pr n.št. – je edino ohranjeno antično besedilo, ki obravnava tedanjo tehniko in arhitekturo.

obenem odsevajo zalogo znanja historične, akademske in praktične razsežnosti oblikovanja in urbano spremembo obravnavajo tako v smislu pojava kot procesa.

V nadaljevanju, kot korak bliže oprijemljivejšim prostorskim kvaliteta, podajamo nekaj primerov kategorizacije (izražene kot načela oziroma smernice urbanega oblikovanja uporabniku prijaznih prostorov), ki slonijo na posameznih dimenzijah prostora in upoštevajo uporabnikove potrebe v prostoru obenem. V vseh primerih gre za konceptno razredčen oziroma strnjen okvir postavk, ki sicer močno poenostavlja kompleksnost urbanega, vendar obenem prinaša operativen in obvladljiv nabor bistvenih vprašanj in iz njih izpeljanih smernic, ki jih izpostavlja sodobna mednarodna praksa urbanega oblikovanja.

(i) Inclusion by Design (*Commission for Architecture and the Built Environment - CABA, UK; 2008*)

Temeljna načela, izpostavljena v smernicah:

- karakter – oblikovanje prostorov z lastno in samoniklo identiteto.
- kontinuiteta in zaključenost – jasna distinkcija javnega in zasebnega ter poudarjen izraz stavbnih pročelij, ki določajo prostor javne rabe (ulica, trg. itd).
- udobnost gibanja – pomen gibanja, dostopnosti, pretočnosti s poudarkom na pomenu pešcev.
- vizualna čitljivost – pomen jasne in prepoznavne strukture, ki omogoča enostavno orientacijo in zapomnljivo podobo.
- prilagodljivost – pomen odzivnosti prostora na spremembe v oziru do družbenih, ekonomskih in tehnoloških okoliščin.
- diverziteteta – pomen razgibanosti oblike in pomen izbire za uporabnika, ki more zagotoviti vitalnost prostora.

(ii) Urban Design Compendium (*Llewelyn-Davis/English Partnerships, 2010*)

Temeljna načela, izpostavljena v smernicah:

- oblikovanje prostorov za človeka – oblikovanje varnih, udobnih, atraktivnih, značilnih prostorov, kjer se uporabniki želijo zadrževati.
- bogatenje obstoječega – oblikovanje prostorov na način, ki bogati obstoječe kvalitete danega prostora ter spoštuje časovno-prostorski kontekst.
- ustvarjanje in ohranjanje povezav – oblikovanje prostorov na način, ki zagotavlja notranjo prostorsko povezanost ter ohranja povezanost posameznega prostora navzven, s širšim prostorskim kontekstom.
- spoštovanje naravnih elementov – pomen ravnotežja med naravnim in grajenim znotraj urbanih prostorov ter obveza do priznavanja širše krajinske okolice/regije mesta.
- mešana struktura (uporaba in oblika) – pomen prepletanja različnih arhitekturnih izrazov, oblik, gostot, programov rabe in uporabe.
- oblikovanje z ozirom do sprememb – pomen fle-

ksibilnosti in prilagodljivosti urbanih prostorov, ki so odzivni in fleksibilni do sprememb uporabe in navad ljudi.

(iii) Better places to live by design: companion guide to planning policy (*Commission for Architecture and the Built Environment, UK/Department of the Environment, Transport and the Regions, UK/Llewelyn-Davis/Alan Baxter & Associates, 2001*)

Temeljna načela, izpostavljena v smernicah:

- merilo, višine in gostote – oblikovanje urbanih prostorov, ki spoštujejo merilo človeka in iščejo ravnotežje med udobnim ter racionalnim.
- razgibanost oblike – pomen filigranske strukture prostora.
- mešana struktura (uporaba in oblika) – pomen prepletanja različnih arhitekturnih izrazov, oblik, gostot, programov rabe in uporabe.
- bogatenje povezanosti – oblikovanje prostorov, ki ustvarjajo dobre povezave (promet, gibanje) in ne prekinjajo obstoječih.
- varnost – oblikovanje prostorov, ki spodbujajo socialno in prometno varnost in občutek varnosti obiskovalca.

(iv) Value of urban design (Ministry for the Environment. Ministry for the Environment and Wellington City Council, 2005)

Temeljne kvalitete, h katerim lahko prispeva premišljeno oblikovanje:

- komunikacija in izmenjava – urbani prostor kot medij, prostor komunikacije, povezovanja in izmenjevanja (idej, dobrin, informacij itd.).
- socialna inkluzija – *ne-izključevalni* značaj prostora, krepitev skupnosti.
- ekonomska vitalnost – oblikovanje ekonomsko vzdržnih in vitalnih prostorov.
- socialna interakcija – urbani prostor kot sredstvo družabnega življenja, socialne interakcije.
- družbena varnost – spodbujanje socialne in prometne varnosti obiskovalca.
- zdravje – vpliv prostora na ugodno psihofizično počutje uporabnikov.
- dostop do storitev, blaga, informacij – enostaven in vsem uporabnikom enako dostopen nabor storitev in informacij.

(v) The standards for urban design (*The planning committee - Edinburgh council, 2003*)

Temeljna načela, izpostavljena v smernicah:

- značilna oblika – pomen oblikovne samoniklosti prostora.
- jasna oblika – oblikovanje prostorov, ki so jasno berljivi, orientacijsko obvladljivi, logične strukture za uporabnike.
- krepitev identitete – oblikovanje prostorov s karakterno značilnim izrazom.
- bogatenje povezanosti – oblikovanje prostorov, ki ustvarjajo dobre povezave (promet, gibanje) in ne prekinjajo obstoječih.

Tabela 1: Primer zasnove urbanih kvalitet, izpeljanih iz uporabnikovih splošnih potreb in pričakovanj.
Table 1: Urban qualities and its metrics as followed by the basic urban needs and aspirations.

KATEGORIJE UPORABNIKOVIH PRIČAKOVANJ in POTREB	UDEJANJANJE V PROSTORU (primeri)	ZASNOVA ZA MERLJIVE KAZALCE (primeri)
DOSTOPANJE in GIBANJE V PROSTORU (movement, linkage, accessibility permeability)	dostopnost prostora za pešca dostopnost prostora za kolesarja dostopnost prostora z avtom dostopnost prostora z javnim prometom dostopnost prostora za invalide dostopnost sosednjih prostorov omogočeno gibanje v prostoru	razmerje med potovalnimi načini gostota/število cestnih prehodov, dolžina/gostota kolesarskih prog delež peščevih con število/gostota JPP postajališč število linij JPP (skozi ali ob) število/delež parkirnih prostorov širina in povezanost pločnikov gostota javnih koles in točk izposoje ...
VARNOST (security, safety, reliability, consistency)	konstrukcijska zanesljivost zanesljivost materialov prometna varnost primerna osvetljenost odsotnost vandalizma heterogena družbena prisotnost socialna domačnost	konstrukcijsko zanesljivi objekti (delež) delež konstrukcijsko nezanesljivih objektov prisotnost materialov (razmerja, deleži) zaščite proti vremenskim nepravilnostim prometne nesreče (na časovno, prostor. enoto), demografska struktura uporabnikov (delež) opremljenost s svetili ...
PRIROČNOST/ UDOBNOŠT (funkcionalni pomen) (adaptability, flexibility, legibility response to context, ease of use, handiness, connectivity...)	enostavna in logična navigacija enostavna in logična uporaba priročna in zadostna urbana oprema jasna označenost vhodov in izhodov prilagojenost vremenskim nepravilnostim nezamenljivost prostora prostorska in vizualna povezanost možnost oskrbovanja/prehrane/ počitka možnost opravljanja drugih opravkov jasno razmejitev zasebnega in javnega	opremljenost s smerokazi, navigacijskimi tablam gostota orientacijsko pomembnih objektov število odprtih vedut število prostorskih linij vidnih v treh smereh gostota smetnjakov, klopi, stojal... urejenost/opremljenost postajališč opremljenost sprehajalnih površin opremljenost z igrali/rekreacijsko opremo gostota centralnih funkcij prve stopnje število/gostota centralnih funkcij višjih stopenj, število/gostota funkcij posebnega pomena ...
PRIVLAČNOST AMBIENTA (vizualno-estetski pomen) (visual diversity, harmony, transparency, greenery, tidiness, maintenance...)	vizualna privlačnost vizualna harmoničnost vizualna razgibanost vizualna izraznost zaključene vizure vzdrževanost/urejenost elementi in prostor v človekovem merilu prisotnost naravnih elementov prisotnost uličnih umetnosti	urejenost pročelij stavb (število, delež) delež urejenih historičnih pročelij razgibanost gabaritov stopnja celostnosti/zaključenosti prostora število vhodov na linijsko enoto delež stavbnih pročelij z izložbenimi okni delež čistih površin delež izraznih/nevtralnih objektov gostota/delež/ naravnih elementov v vedutah število/delež objektov umetniškega pomena ...
PRIJETNOST/VZDUŠJE (perceptijski pomen) (interactivity, human scale, diversity in use, character, touch with history, inclusiveness...)	odsotnost hrupa stik z naravo (rastlinstvo, živali) stik s preteklostjo (kulturna dediščina) simbolni pomen možnost druženja možnost soudeležbe/ neizključevalnost možnost opazovanja/učenja/ informiranja/ možnost igranja vzbujanje zanimanja/ustvarjalnosti razgibanost dejavnosti »prizoriščnost« uravnoteženost sezonskih hodov	meritve hrupa parkovna/zelena površina (delež) »green buffer« pasovi (delež) število kulturnih spomenikov število objektov simbolnega pomena delež stavbnih pročelij z izložbenimi okni razmerje gabaritov stavb površina gostinskih teras (delež) prisotnost obedovanja zunaj možnost sedenja (število sedežev) število dogodkov (na prostorsko, časovno enoto) število ljudi v prostoru (na prostorsko enoto)

*Piran. Značilni prizor arhitekture mediteranskih ulic. Avtor slike: Špela Verovšek.
Piran. Typical scenery of the Mediterranean street. Author of the image: Špela Verovšek.*

- spoštovanje prostorskega konteksta – urbano oblikovanje, ki spoštuje pomen in identiteto sosednjih prostorov.
- spoštovanje časovnega konteksta – urbano oblikovanje, ki spoštuje pomen kulturno-zgodovinske dediščine oblikovanega prostora in se ji z novo formo prilagaja.
- družbena vitalnost – oblikovanje družbeno-dostopnih prostorov z *ne-izključevalnim* značajem, ki sledijo raznolikosti programa.
- ustvarjanje »prizorišča« – oblikovanje prostorov, ki spodbujajo interes, motivirajo k zadrževanju, spodbujajo k aktivnostim.
- občutek varnosti – pomen občutka varnosti in dejanske varnosti, ki ga premišljeno oblikovani prostori zmorejo zagotavljati.

Poskusi opredelitev bistvenih kategorij prostorskih kvalitet, ki jih povzemamo, so seveda v dodobra strnjeni obliki, ki pove le malo o dejanskih prijemih za njihovo doseganje ali merjenje. Preskok k oprijemljivejšim rešitvam in merljivim kazalcem v določenem prostoru pa se venomer izkaže za težavnega. Sami smo poskusili oblikovati nabor kategorij, prilegajoč se srednje velikega obmorskemu mestu, ki izhajajo iz uporabnikovih pričakovanj, in sicer v povezavi z nakazanim načinom za identificiranje in merjenje tega v prostoru (*Tabela 1*).

PRISTOPI K MISELNI IN VIZUALNI REPREZENTACIJI URBANEGA PROSTORA

Pri preučevanju urbanega prostora in razumevanju njegove strukture in kvalitet je to mogoče obravnavati tudi z vidika pristopov, ki so v posameznih razvojnih obdobjih zaznamovali miselno in vizualno reprezentacijo prostora s strani različnih avtorjev⁴. Wessel et al. (2008) na zanimiv način oriše najbolj znane pristope k preučevanju mestnih prostorov in njihovih kvalitet, ki so zaznamovali nekatere odmevne avtorje preteklega stoletja, ter jih poveže z metodološkimi načini, uporabljenimi za njihovo vizualno ter miselno členitev. V nadaljevanju povzemamo tiste, pomembne tudi v luči razumevanja razvoja in oblikovanja naših mest.

Kognitivni pristop je značilen za miselno poenostavitve kompleksnih urbanih prostorov in temelji na teoriji percepcijske metode strukturiranja prostorskega znanja v obliki mentalnih modelov. Lynchevo delo na primer prinaša osnovne tehnike za razumevanje mesta skozi prepoznavanje struktur, ki jih združuje v pet kategorij (*paths, edges, district, nodes, landmarks*; Lynch, 1960), in skozi katere organizacijo mesta oriše na univerzalen način, ki povezuje mestno formo z uporabnikovo izkušnjo, predvsem sposobnostjo za orientacijo, navigacijo in načinom spoznavanja mesta. *Izkustveni pristop* kot ga razumejo interpreti Wessel (Wessel et al., 2008) v re-

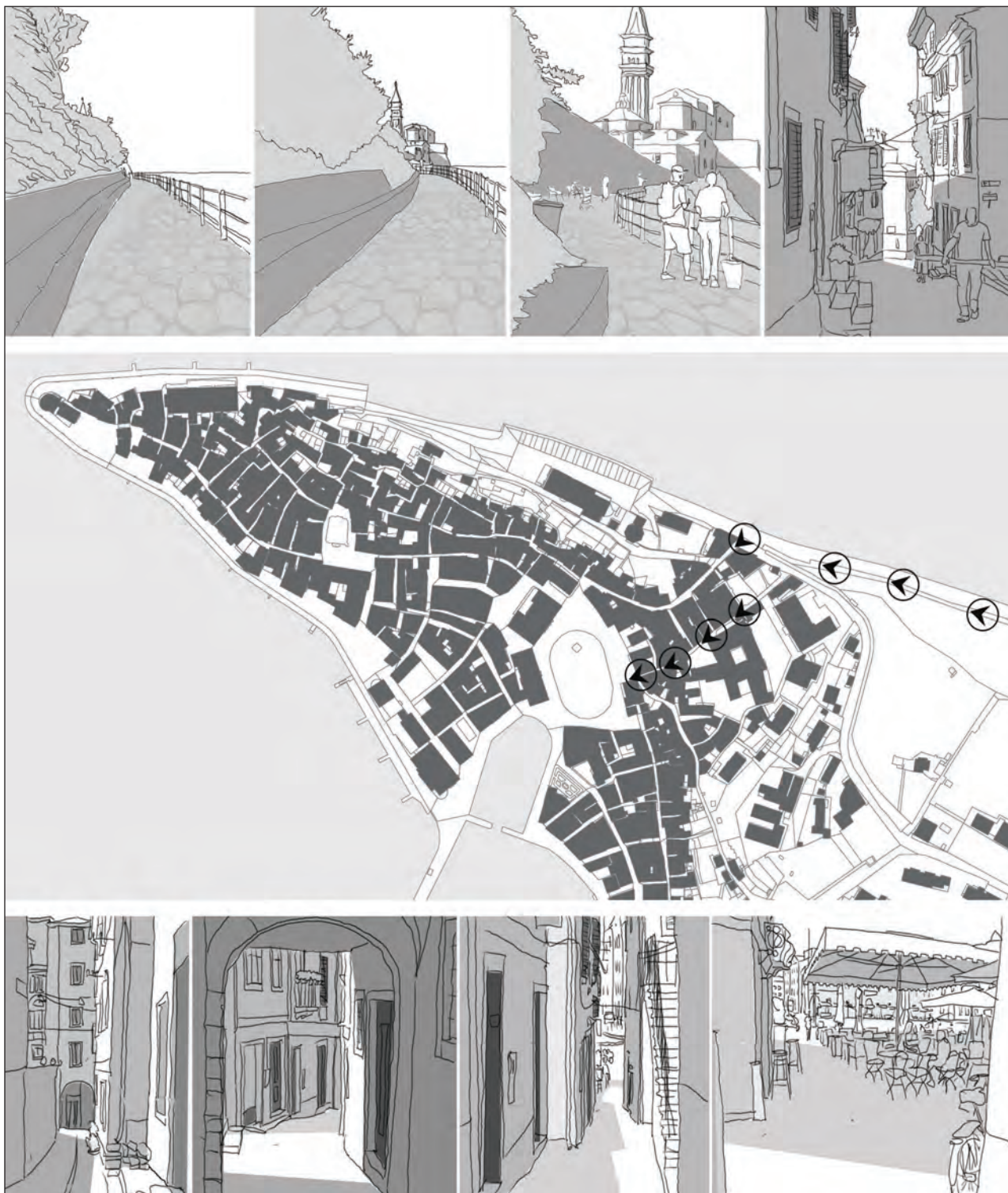
prezentaciji mestne strukture združuje izkušnjo gibanja, postopnega odkrivanja in izkustveni perspektivi podvržen analitični in prikazni segment preučevanja. Tipični predstavnik tega pristopa je Gordon Cullen, ki sicer na razmeroma podoben način kot Lynch, jezik urbane oblike mesta oziroma mestne krajine (*townscape*) razvija v smeri principov oblikovanja, ki se nanašajo na vizualni red, organizacijo osnovnih fizičnih oblik prostora ter njihovo medsebojno koherentnost, kot tudi kvalitet, ki nosijo odločilen pomen za uporabnikovo dojemaje prostora. Vendar pa je, o tem se strinja tudi Marling (2009), Cullenov pristop »mehkejši«, manj sistematičen in tudi v miselni členitvi bolj intuitiven kot Lynchev. K analizi in reprezentaciji pristopa na način, ki vključuje *optiko, prostor* in *vsebino* (Cullen, 1961), kot dejavnike, ki določajo reakcijo in vtis gledalca. Pri tem *optika* uvaja koncept sekventne dinamike pogleda gledalca s poudarjenim prvoosebim planom. *Prostor* se nanaša na osnovne oblike, ki jih definira in uokvirja grajeno tkivo in dajejo pečat percepciji prisotnega gledalca. *Vsebino* pa določa organizacija vidne površina tega prostora z lastnostmi kot so barva, tekstura, detajl, material, stil, itd.

Tipološki pristop pri razumevanju mesta kot temeljno premiso privzame pomen oziroma vlogo osnovnih arhitekturnih delov – artefaktov – kot gradnikov mestne celote. Vsak individualni delec v obliki zgradbe, trga, ulice itd. je pri tem mogoče uvrstiti v pripadajočo skupino »podobnih«, medtem ko kombinacije in skupki osnovnih značilnih delcev tvorijo nove značilne oblike (blok, soseka, okoliš itd.). Koncept v svojem delu *The Architecture Of The City* razlaga Aldo Rossi (1982), ki mesto razume kot povezan skupek osnovnih arhitekturnih artefaktov. Avtor urbani prostor bere in reprezentira skozi temeljne strukture, ki jih v tipološki sistem združuje na podlagi njihovih ključnih značilnosti (npr. vrste zgradb - knjižnice, šole, domovi itd.). Posamezne tipe zasnuje začevši s povsem tehničnimi, konstrukcijskimi značilnostmi ter sistem nadalje pogloblja s finejšimi razločki med njimi (podtipi). Tipološki pristop v svojem delu *Urban space* ubere tudi Robert Krier (1979), vendar si da slednji, za razliko od Rossija, več opravi s tipologijo odprtih mestnih prostorov. Krier privzema, da fizično formo mesta določajo odnosi med odprtimi prostori in arhitekturnimi strukturami, ki prve zapirajo oziroma zamejujejo. Tipologijo avtor zasnuje na treh vodilnih oblikah – krožni, pravokotni in trikotni, ki jo nadalje regulira in prilagaja v skladu z dejanskimi oblikami odprtih prostorov (prekrivanje, transformacija, vsebovanost, medsebojno dopolnjevanje, itd.).

Entiteti pristop je za razumevanje urbanega prostora uvedel Christopher Alexander (*Alexander et al.*, 1977) ki se je kot matematik in arhitekt obenem ukvarjal z vprašanjem, kako posamezen princip prostorske strukture aplicirati generično na več ravni mesta kot celote. Pro-

4 V okviru reprezentacije, ki se osredotoča na podeželsko kulturno krajino je zanimiv prispevek avtorja Urbanca (Urbanca, 2012), ki obravnava istrsko podeželje, njegovo retoriko in predstavljaljivost, z vsemi družbeno-gospodarskimi elementi in pripadnostno noto.

Slika 2: Izkusveni pristop k reprezentaciji prostora, »serial vision« (Cullen, 1961); avtor slike: M. Juvančič; M 1:4000.

Figure 2: Experience-based approach in representation, "serial vision" (Cullen, 1961); author of the graphic: M. Juvančič; S 1:4000.

stor vidi kot skupek osnovnih entitet, ki jih sam imenuje tudi vzorci (*pattern*), in ki v vrsti medsebojnih razmerij tvorijo manjše celote ali pod-sisteme, pomembne za delovanje urbanega sistema. Najbolj pomemben moment te teorije je podmena, ki zavrača enostavno strukturo osnovnih vzorcev kot izoliranih entitet, pač pa poudarja kompleksno medsebojno prepletenost v več ravneh, njihovo vsebovanost v višjih redih vzorcev in sestavljenost iz manjših vzorcev. Ko se posamezni elementi znajdejo v medsebojni interakciji, torej postanejo sistem, sistemi se medsebojno lahko prekrivajo in se povezujejo v sisteme višjih redov.

»/.../In short, no pattern is an isolated entity. Each pattern can exist in the world only to the extent that is supported by other patterns: the larger patterns in which it is embedded, the patterns of the same size that surround it, and the smaller patterns which are embedded in it./.../« (Alexander et al., 1977, 13).

Za boljše razumevanje tega koncepta vzemimo primer. V Izoli na vogalu med Pittonijevo ulico in Cankarjevimi drevoredom je avtobusno postajališče ob prehodu za pešce. Na pločniku sta klop in smetnjak, zraven so izložbena okna s tendo. Za vogalom je stojalo za brezplačne časopise, blizu pa še informacijsko-turistična tabla in zidec ob stopnišču v eno od stavb. Na običajen dan nekaj ljudi čaka na postaji. Stojijo in sedijo na klopi. Nekateri se pogovarjajo. Dva vzameta časopis iz stojala in bereta. Nekdo se usede na zidec ob stopnišču, ob sebi ima kolo. Nekdo stoji pred tablo in gleda zemljevid, dva starejša občana počivata v senci drevesa. Mimo hodijo pešci, ki prečijo cestišče, nekateri se ustavijo pred informacijsko tablo, nekateri v vrečkami v rokah hitijo iz bližnje tržnice. Ko začne dež, se pozicije spremenijo. Več čakajočih na postaji stopi pod tendo ob izložbi, ob zidec nekdo nasloni kolo in odide v stavbo. Več ljudi preči cestišče. Nekdo naredi ovinek in v poštni nabiralnik odvrže pismo. Čez čas pripelje avtobus in ustavi na postajališču. Čakajoči na postaji vstopijo, izstopi nekaj turistov, ki se odpravijo proti informacijski tabli. Vmes si ogledajo izložbe in z očmi poiščejo znak za bankomat, ki je ob zidcu...

Opisane naključne situacije ustvarjajo medsebojno interakcijo med različnimi urbani elementi in njihovimi uporabniki. Od postajališča, sedišč, stojala za novice, tende, zidca, sence drevesa itd., do čakajočih na postaji, hitečih iz tržnice, opazujočih informacijsko tablo ali izložbe, stoječih pod tendo zaradi dežja ali pod drevesom zaradi sence itd. Posamezni nizi fizičnih urbanih elementov v določeni situaciji tvorijo medsebojno po-

vezane enote (entitete), ki jih povezujejo uporabniki in njihove aktivnosti/vedenje, ter zunanji dejavniki, kot so čas dneva, vreme, centralne funkcije v bližini ipd. Vsak tak niz elementov oziroma zaključena entiteta, ki jo urbani oblikovalec lahko definira je torej manjši pod-sistem, ki pa ni neodvisen od drugih zaključenih entitet, saj posamezen element lahko nastopa v več različnih enotah, glede na situacije, ki jih oblikujejo. Soodvisnost elementov se tako tvori ne le skozi povezanost znotraj manjših sistemov, pač pa tudi skozi – kot to imenuje Alexander – dinamično ravnovesje širšega sistema, ki povezuje posamezne entitete v celoto.

Svojtven prispevek, ki ga Alexander s svojim delom takratnega časa prinaša k razumevanju mesta in strukture urbanega prostora je zagotovo deloma tudi odraz njegovega izobrazbenega ozadja oziroma razmeroma neznačilne kombinacije matematičnih in arhitekturnih znanj. Svoje videnje, miselno reprezentacijo in razumevanje kompleksnosti mestne strukture sicer podrobneje razlaga v delih *Pattern language* in *A city is not a tree*. Zadnja prinaša predvsem spoznanja o prekrivajočih se medsebojnih razmerjih in večplastni mrežni strukturi realnega sistema, česar kompleksnosti ni mogoče posnemati z enostavno drevesno strukturo oziroma enostavnim razvejanim diagramom, ki zgolj fragmentira funkcije in aktivnosti.

Če se vrnemo še k nekaterim drugim pristopom, ki so se pojavili nekoliko kasneje v zgodovini prejšnjega stoletja. Wessel et al. (2008) kot pomembnega izpostavi pristop *prostorske sintakse*, ki ga uvajata Hiller⁵ in Hanson (1984) in pristope, ki pri razumevanju prostorske stvarnosti in njegove reprezentacije v ospredje močnejše potiskajo komunikacijski pomen urbanega prostora, vlogo sodobnih omrežij, oblik mobilnosti, globalnih in ekonomskih silnic, kar nenazadnje zaznamuje tudi razvoj fizične, vidne in kulturne podobe mestnih prostorov (npr. Venturi et al., 1977; Koolhaas in Mau, 1995; Allen, 1999). Kot meni Soane (2007) reprezentacijo takšnih sistemov prej kot brezhiben in ličen izraz zaznamuje vrsta preskokov, prekrivanj, nepravilnih vzorcev in »zamaknjenih plasti«, ki jih je težka razumeti in prikazati na enostaven in enovit način. S podobnim argumentom tudi Allen (1999) v svoji knjigi *Points and Lines: Diagrams and projections for the city* zavrne bojazni pred domnevno pojemajočo močjo pristnega arhitekturnega izraza, ki bi se zgodil na račun razvoja novih digitalnih tehnologij, ki so v pomoč, tako pri arhitekturnem snovanju kot miselni in vizualni reprezentaciji idej. Kot dalje utemeljuje isti avtor, je »prostorskost« arhitekture in vpetost v širši prostorski kontekst dovolj dobro in trdno zagotovilo njene distinkcije z digitalnimi mediji, predvsem zato, ker nobena arhitektura niti urbani pro-

5 Hillerjev pristop razlaga povezavo med fizično strukturo prostora mesta in uporabnikovim odzivom oziroma vedenjem kot fenomenološki pojav. Avtor je, kot sam trdi, z metodo prostorske sintakse na konceptni in pragmatični ravni povezal fenomenološki »mehki« pristop in trši analitični pristop k preučevanju povezav med urbano obliko in uporabnikom, in sicer skozi strukture in dinamiko prostorske konfiguracije.

stor nista geometrična perfekcija, izolirana od okolice, pač pa prej rezultat nepredvidljivih silnic in medsebojnih vplivov, ki sežejo daleč onstran zgolj vidne podobe specifične arhitekture ali prostora.

ZAKLJUČEK

Razprava o kvalitetah prostora je stara vsaj nekaj stoletij in je relevantna iz vsaj dveh vidikov, to je, z vidika celostnega razumevanja dimenzij prostorske stvarnosti in njenih pomenov in na drugi strani, z vidika poskusov vrednotenja in medsebojne primerjave prostorov. Prijemi, ki so v polpretekli zgodovini zaznamovali preučevanje in vrednotenje urbanih prostorov za namen njihovega oblikovanja in načrtovanja so številni in bi tudi v najbolj skrčeni obliki presejali obseg tega članka. V pregledu smo se zato osredotočili na izbrane avtorje oziroma urbaniste, ki so zasnovali najbolj vidne in vplivne temelje miselni in vizualni členitvi urbanega prostora in njegovih kvalitet. Slednje so, tako v strokovnem kot laičnem pojmovanju, vedno osrednji predmet in vprašanje oblikovanja ali načrtovanja prostora. Kar samo se zato poraja vprašanje, katere so potemtakem tiste najbolj želene vrline, ki odlikujejo odziven prostor (Bentley et al., 1985) in premišljeno urbano oblikovanje? Ali, kaj je tisto, kar prostor spremeni v kraj in ga obenem razlikuje od t.i. ne-kraja ali ne-prostora (Relph, 1976; Auge, 1995; Hočevar, 2000)? Odgovor nikoli ni bil in ni preprost. Uspešni urbani prostori so lahko tisti, ki so nastali pred nedavnim ali tisti, ki svojo identiteto merijo v stoletjih, lahko so tisti, ki jih obiskujemo vsak dan, ali le občasno, lahko so tam, kjer smo doma, tam kjer delamo ali kjer preživljamo prosti čas. Lahko so posejani z zelenjem ali brez enega samega drevesa ... Očarljivost prostora je izmuzljiva vrлина, ki se le stežka meri na enoviti merski lestvici. Brez dvoma ima vsak urbani prostor pred-dispozicije in danosti, ki postavljajo manevrski okvir oblikovanju, vprašanje pa je, do katere mere je dane lastnosti prostora mogoče razviti v smeri splošnih uporabnikovih potreb in pričakovanj, ne da bi ob tem dolgoročno ogrozili njegovo družbeno-kulturno, ekonomsko ali ekološko stabilnost. Pri tem so uporabnikove potrebe in hotenja ne glede na spreminjajoče se razmere, vedno hvaležno izhodišče pri razmišljanju o kvalitetah, arhitektura kot stroka pa ne edina, ki lahko pričara uporabniku naklonjen prostor v vseh ozirih, res

pa je tista, ki nosi levji delež udejanjanja v vseh ozirih premišljene fizične oblike.

In kaj nam univerzalnega o metodah preučevanja *urbanega* sporoča šopek obravnavanih avtorjev v članku? Da moremo kot arhitekti, oblikovalci ali strokovnjaki celovito razumeti in vzročno-posledično preučevati »*life between buildings*« (Gehl, 1987), se moramo znova ozreti nazaj k oblikovani strukturi, osnovnim elementom grajenega okolja in njihovi medsebojni povezanosti ter obenem na prostor pogledati kot njegovim uporabnikom, skozi prizmo uporabnikove izkušnje in skozi pričakovanja, ki jih do prostora imamo. Učinkovita interpretacija prostora je torej kompromis, za katerega je pomembno, da se odvija na podstavku, ki omogoča tako uporabniški kot strokovni vidik. Tehnike, ki jih pri tem uporabljajo eni in drugi so seveda različne in so se načrtno razvijale več desetletij. Razlikujejo se tako v meri objektivnosti, ki jo pri obravnavi premorejo, kot prostorskem merilu, na katerega se nanašajo. Medtem ko recimo Hiller oblikuje povsem objektivno in numerično mero, s katero razlaga raven povezanosti znotraj mestne mreže na infrastrukturni in simbolni ravni, Gordon Cullen ponudi način dokumentiranja vidne in prostorske izkušnje, kot jo zaznava oko tistega, ki se skozi prostor giblje, Whyte pa na primer preprosto predlaga popis sedežev in tipov sedišč ter njihov vidni domet na ravni posameznih zaključenih mestnih prostorov, kot ključni moment oziroma mero prostorske vitalnosti.

Kljub temu, da gre za dediščino častitljivih let, je večina vidikov, pristopov in tehnik členitve *urbanega* povsem aplikativna in smiselna tudi v luči sodobnega mesta ter predstavlja bogato zalogo znanja, ki odgovarja na vprašanja o prostorskih kvalitetah, njihovih pomenih ter vzvodih njihovega doseganja, in ki nenazadnje stremi k pragmatični vrednosti za udejanjanje odzivne in uporabniku prijazne strukture in oblike. Jasno pa je tudi, da se danes ne moremo ustaviti zgolj pri dediščini pristopov obravnave urbanega. V ospredje namreč brezkompromisno stopa razvoj sodobne tehnologije in s tem povezane možnosti, ki se odpirajo, tako v smislu analize prostorov, pridobivanja podatkov in odzivov uporabnikov (*big data analysis, crowdsourcing*). Obenem se, sicer počasi, postopoma, vendar zanesljivo in nepretgoma modificirajo tudi človekove potrebe, težnje, pričakovanja in prioritete, kar postavlja urbano oblikovanje pred vedno nove izzive, izdvajanje kvalitet urbanega pa na spremenjena izhodišča.

APPROACHES TO RESEARCH AND REPRESENTATION OF QUALITIES IN URBAN PLACES

Špela VEROVŠEK

University of Ljubljana, Faculty of Architecture, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenia
spela.verovsek@fa.uni-lj.si

Matevž JUVANČIČ

University of Ljubljana, Faculty of Architecture, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenia
matevz.juvancic@fa.uni-lj.si

Tadeja ZUPANČIČ

University of Ljubljana, Faculty of Architecture, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenia
tadeja.zupancic@fa.uni-lj.si

SUMMARY

The tendencies to studying, designing and creating urban places with a greater relevance to the user's personal experience – as a response to the impersonal approach of design – have reinforced the search for the alternative ways of tackling the city and its parts (Laric and Macdonald, 2010). The vital concept of urban design and its qualities not only has become a compromise among aesthetics, comfort, usability, implementation of user expectations and considering spatial constraints (sustainable aspect of development), but also compromises the aspects of various disciplines involved. They assess the spatial reality and qualities on the basis of their own optic of study and understanding. As claimed by Forsyth et al. (2010), the scientific community has developed a rich set of aspects to approach the evaluation and interpretation of urban reality, either in a conceptual, abstract and concise way or in a way closer to the experience (Bosselman, 1998). Criteria and indicators for assessing spatial strengths and weaknesses are therefore based on physical, cultural and social or purely perceptual nature of urban reality. Finally, it is assumed that perception of quality, at least in part, strongly relate to the needs of the users. In this paper we discuss some essential definitions of spatial qualities that are important from the architectural and urban point of view. The article debates the gradual shift in designing which tend to put forward the actual user's experience. In addition, the essential approaches to such conceptions are explained and the theoretical foundations for the categorization of spatial qualities, recognized by modern urban planning doctrine are discussed. Moreover, some examples of well-known categorizations of spatial qualities based on various spatial dimensions are gathered from the literature and linked to the selected designing practices. Despite the fact that it is a heritage of venerable years, most aspects, approaches and techniques to address the urban are applicable and relevant in the light of modern cities. Correspondingly it represents a rich repository of knowledge to answer questions about spatial qualities, their meanings, ways of their achievement and which ultimately aims at pragmatic value of responsive and user-friendly structure and shape. It is also clear that nowadays one cannot be well content with only the approaches from the past. The development of modern technologies and communication opportunities offers new prospects, both in terms of analysis of the urban phenomena, collecting data and detecting user responses (big data analysis, crowdsourcing). At the same time, slowly and gradually, but definitely and continuously the human needs, expectations and priorities are being modified, making the urban design even more challenging.

Key words: urban place, spatial qualities, urban design, categorization

VIRI IN LITERATURA

- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. (1977):** *A Pattern Language*. Oxford, Oxford University Press.
- Alfonzo, M. A. (2005):** To Walk or not to Walk? The hierarchy of Walking Needs. *Environment and Behaviour*, 37, 6, 808–836.
- Allen, S. (1999):** *Points and Lines: Diagrams and Projects for the City*. New York, Princeton Architectural Press.
- Auge, M. (1995):** *Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London, Verso.
- Bentley I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., Smith, G. (1985):** *Responsive Environments: A Manual for Designers*. London, The Architectural Press.
- Birmingham City Council (2001):** *Places for Living: Revised Residential Design Guide for Birmingham*. Birmingham, Department of Planning and Architecture.
- Bosselmann, P. (1998):** *Representation of Places*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- Bradshaw, J. R. (1972):** The taxonomy of social need. V: McLachlan, G. (ur.). *Problems and Progress in Medical Care*. Oxford, Oxford University Press.
- Carmona, M. (2010):** *Public places - urban spaces: the dimensions of urban design* (2. ed.). Amsterdam, Elsevier.
- Commission for Architecture and the Built Environment, UK/Department of the Environment, Transport and the Regions (2001):** *Better places to live by design: companion guide to planning and design policy*. London, Llewelyn-Davis.
- Commission for Architecture and the Built Environment (2008):** *Inclusion by design - equality, diversity and the built environment*. London, Thomas Telford London.
- Cullen, G. (1961):** *Townscape*. London, Architectural Press.
- DETR & CUBE (2000):** *By Design: urban design in the planning system - towards better practice*, London, Thomas Telford Publishing.
- English Partnerships (2010):** *Urban design compendium*. London, Llewelyn-Davis.
- Ewing, R., Handy, S., (2009):** Measuring the Unmeasurable: Urban Design Qualities Related to Walkability. *Journal of Urban Design*, 14(1), 65–84.
- Falk, E., Risser, R., Hydén, C., Draskóczy, M. (2003):** Arterial roads do not have to be big, ugly and difficult for non-motorists. Vancouver, ICTCT.
- Forsyth, A., Jacobson, J., Thering, K. (2010):** Six Assessments of the Same Places: Comparing Views of Urban Design. *Journal of Urban Design*, 15(1), 21–48.
- Frey, H. (1999):** *Designing the city: towards a more sustainable urban form*. London, E&FN SPON Press.
- Gehl, J. (1987):** *Life Between Buildings: Using Public Space*. Copenhagen, Arkitektens Forlag.
- Gottdiener, M. (1994):** *The social production of urban space*. University of Texas Press.
- Hillier, B., Hanson, J. (1984):** *The Social logic of Space*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hočevar, M. (2000):** *Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med prostori*. Ljubljana, Znanstvena knjižnica FDV.
- Hooper, K. (1978):** *Perceptual aspects of architecture*. V: Carterette, E.C. (ur.), Friedman M.P. (ur.). *Handbook of Perception*. New York, Academic Press.
- Jacobs, J. (1961):** *The Death and Life of Great American Cities*. New York, Random House.
- Koolhaas, R., Mau, B. (1995):** *S, M, L, XL*. New York, The Monacelli Press.
- Krier, R. (1979):** *Urban Space*. New York, Rizzoli International Publications Inc.
- Lapintie, K. (2010):** Identification of Pedestrian Quality Needs – a conceptual, systems theoretic and pragmatic analysis. In: COST 358 Pedestrians' Quality Needs. PQN Final Report, Cheltenham: Walk21.
- Larice, M., Macdonald, E. (2010):** *The urban design reader*. London, Routledge.
- Lynch, K., (1960):** *The Image of the City*. Cambridge, MIT Press.
- Marling, G., Jensen, O. B., & Kiib, H. (2009):** The experience city: planning of hybrid cultural projects. *European Planning Studies*, 17(6), 863–885.
- Maslow, A. H. (1943):** A Theory of Human Motivation. *Psychological Review* 50(4) (1943), 370–396.
- Methorst, R., Monterde, H., Risser R., Sauter D., Tight, M., Walker, J. (2010):** *Pedestrians' Quality Needs. Final Report of the COST project 358*. Cheltenham, Walk21.
- Ministry for the Environment and Wellington City Council (2005):** *The Value of Urban Design: The economic, environmental and social benefits of urban design*. Wellington, Ministry for the Environment.
- Polič, M. (2007):** *Okoljska psihologija*. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Rapoport, A. (1970):** The Study of Spatial Quality. *Journal of Aesthetic Education*, 4(4), 81–96.
- Relph, E. (1976):** *Place and Placelessness*. London, Pion.
- Rivlin, L. G. (1990):** Paths towards environmental consciousness. V: Altman, I. (ur.), Christensen, K. (ur.). *Environment and Behavior Studies: Emergence of Intellectual Traditions*. New York, Plenum, str. 169–185.
- Rossi, A. (1982):** *The Architecture of the City*. Cambridge, MIT Press.
- Saelens B. E., Handy, S. L. (2008):** Built Environment Correlates of Walking: A Review. *Med Sci Sports Exerc*, 40(7), 550–566.
- Soane, J. (2007):** Review of the book *Mutations: Harvard Project on the City*. Url: <http://www.ribabookshops.com> (2.4.2014).
- Stiles, R. (2007):** *A guideline for Making space*. Dunaj, UrbSpace, TU Wien.

Svetina, M. (2014): Resilience in the context of Erikson's theory of human development. *Current psychology*, 33, (3), 393–404.

Tuan, Y. (1975): Place: An experiential Perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151–165.

Urbanc, M. (2012): Reprezentacija kulturne pokrajine v besedilih o slovenski Istri. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 22(1), 199–210.

Venturi, R., Brown S., Izenour, S. (1977): Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form. Cambridge, MIT Press.

Wessel, G., Sauda, E., Chang, R. (2008): Urban Visualization: Urban Design and Computer Visualization. V: *Proceedings of CAADRIA 2008*, CAADRIA Press, Thailand, 409–416.

Whyte, W. H. (1980): The Social Life of Small Urban Spaces. Washington, Conservation Foundation.